

Δὲν λέγει ταῦτα βεβαίως μόνον ὁ ἡγεμὼν τοῦ κράτους, ἐν ᾧ φιλοξενουῦνται οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης ἐπὶ τῷ Ἰουβιλαιῷ τοῦ πανεπιστημίου. Λαλεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ rector magnificentissimus. Ἄλλ' ἔρχεται μετ' ὀλίγον καὶ ἡ σειρά τῆς πατρίδος· ὁ δὲ αὐτοκρατορικός πρίγκιψ τῆς Γερμανίας, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πρώτου Γερμανοῦ αὐτοκράτορος, λαμβάνει μετὰ τὸν μέγαν δοῦκα τὸν λόγον ἐν τῷ αὐτῷ συμποσίῳ διὰ νὰ ἐξάρη τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, ἐθνικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς, ἃς προσήνεγκε τὸ ἐορτάζον πανεπιστήμιον εἰς τὴν γερμανικὴν πατρίδα.

Λαμπρῶς ἐώρτασεν ἡ παγκόσμιος ἐπιστήμη ἐν Ἀϊδελβέργῃ τὴν ἐορτὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς. Ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐπιστήμη παρεκάθησαν φιλικώτατα ἐν τῷ ἐπισήμῳ γεύματι. Ἀμφότεραι ἠμιλλῶντο ἐπὶ ἐκδηλώσει γενναιοτέρων ἰδεῶν καὶ φρονημάτων πρὸς ἐξύμνησιν τῆς μεγάλης ἐορτῆς. Οἱ φιλόσοφοι Τσέλλερ καὶ Κοῦνος Φίσχερ, ὁ θεολόγος Βάζερμανν, πολλοὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Εὐρώπης ἔλαβον τὸν λόγον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, λόγον ἀγάπης, ὁμονοίας, ἀδελφώσεως τῶν λαῶν. Δὲν ἐξεδηλώθησαν αἰσθήματα δυσπιστίας καὶ ψυχρότητος μεταξὺ τῶν ἐορταζόντων. Ἡ πολιτεία ἐπίσης, ὅπως καὶ ἡ ἐπιστήμη, παρίστατο εἰλικρινῆς ἐν τῇ ἐορτῇ. Ἐρρήθη προηγουμένως, ὅτι οὐδέποτε ἡ πολιτεία ἐν Γερμανίᾳ προσηνέχθη δυσπίστως, ὑπερφιάλως, πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ἐργαζομένην καὶ δρῶσαν, οὐδέποτε δὲ ἠδιόφορησε πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς μεγάλης ταύτης ἐργασίας, εἰς ἣν τοσαῦτα ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης. Τὸ πανεπιστήμιον ἀπετέλεσεν ἴδιον κόσμον, αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον. Ἡ δὲ πολιτεία οὐδ' ἐπεβούλευσεν, οὐδ' ὑπέσκαψεν· τούναντίον δὲ συνέπραξε καὶ συνηγωνίσθη ὑπὲρ τῶν συμφερόντων οὐχὶ

μόνον ἑαυτῆς, οὐχὶ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ μεγάλη σημασία τῶν πανεπιστημίων ἐν Γερμανίᾳ, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν νεωτέρων χρόνων χώραν. Ἀναμιμνήσκειται τις τῶν λαμπρῶν ἡμερῶν τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος. Ἰδίᾳ δὲ συνετέλεσεν ἡ ἐλευθερία, ἣτις ἀνεβίβασεν αὐτὰ εἰς τὴν περιωπὴν, ἐν ἣ ἴστανται καὶ ἀφ' ἧς δεσπόζουσι τῶν πνευμάτων ἄνευ καταναγκασμοῦ.

Πόθεν προῆλθεν ἡ μεγάλη ἱστορικὴ δύναμις, ἡ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς ἀνθρωπότητος κληθεῖσα γερμανικὸν πανεπιστήμιον. Τὰ πανεπιστήμια ἀνεφάνησαν πολλαχοῦ τῆς νεωτέρας Εὐρώπης κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον. Καὶ ἐν τούτοις, οὐδαμοῦ ταῦτα κατέστησαν τοσοῦτον τέλεια καὶ χρήσιμα, ὅσον ἐν Γερμανίᾳ. Ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ μεσημβρινὴ Εὐρώπη ἔσχε μείζονα παιδείουσι καὶ ἀνάπτυξιν τῆς τραχείας ἔτι καὶ ἀκατεργάστου Γερμανίας. Οὐχ ἦττον τὸ γερμανικὸν πανεπιστήμιον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κοινωνικῆς σκοτίας πρωταγωνιστεῖ ἐν ταῖς γερμανικαῖς χώραις, ἀμιλλώμενον πρὸς τὰ ἄριστα τῶν εὐρωπαϊκῶν πανεπιστημίων, ἐνῶ κατὰ τὴν λοιπὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν μόρφωσιν προφανῶς ὑστερεῖ ἡ Γερμανία. Ἀφορμὴ τῆς ὑπεροχῆς ταύτης πρέπει ἀναντιρρήτως νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις αὐτῆς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Ἀποτέλεσμα τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώπης ἀκμάσαντος τιμαριωτικοῦ συστήματος ὑπῆρξεν ἡ διάλυσις τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐνότητος τῆς Γερμανίας καὶ ἡ κατὰ μικρὸν παντελῆς ἐκλείψις παντὸς πολιτικοῦ βίου, δυναμένου νὰ περισπάσῃ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἐν τῇ ζοφερᾷ ἐκείνῃ ἐποχῇ τῆς διαλύσεως τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους ἤρξατο τρεπόμενον πρὸς τὸν θεωρητικὸν βίον, ὑπεῖκον ἄλλως τε καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος, οὐ σμικρὸν πρὸς τοῦτο συντελοῦν.

τος. Οὕτω βλέπομεν ἐν Γερμανίᾳ, ἐν βαθυτάτῳ ἔτι τῷ μέσῳ αἰῶνι, καλλιεργουμένας τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα μετὰ ζήλου μοναδικοῦ, οὐ στεροῦνται λαοὶ μᾶλλον πεπολιτισμένοι τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' ὅ τι ἰδίᾳ χαρακτηρίζει τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἶνε ἡ ροπὴ αὐτοῦ πρὸς ἀνεξάρτητον ἐνέργειαν. Ἐνῶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἄρχει ἐν ταῖς σχολαῖς τὸ αὐτὸς ἔφα, τὸ κῦρος τῆς παραδόσεως καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐκδηλοῦνται ἐν Γερμανίᾳ ἐξ ὑπαρχῆς συμπτώματα ἀνεξαρτησίας, ἀνεκτῆς καὶ παρ' αὐτῇ τῇ κοσμικῇ ἀρχῇ καὶ παρ' ἐνίοις τῶν ἱεραρχῶν, τοῦθ' ὃ περ ἀλλαχοῦ ἤθελε κηρυχθῆ αἵρεσις. Ἴσως πρέπει ν' ἀποδοθῆ τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, εἰς τὴν ἔλλειψιν πεποιθήσεως αὐτῆς, ἀγνοούσης τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐπιβληθῆ ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων· ἀλλ' ὅ τι εἶνε βέβαιον, ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνυόμενον, εἶνε, ὅτι πρὸ τῆς θρησκευτικῆς διαμαρτυρίας κρατεῖ ἤδη πνεῦμα διαμαρτυρίας ἐν Γερμανίᾳ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῆς Εὐρώπης χώραν. Τὸ τοιοῦτο δὲ πνεῦμα ἐκδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ βίῳ, τῷ ὀργανισμῷ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν πανεπιστημίων. Ὁ χαρακτήρ τῆς γερμανικῆς φυλῆς, ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Τακίτου, ἀπέκλινε πρὸς τὴν αὐτονομίαν. Ἦδη δὲ διὰ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως μετεμορφώθη εἰς τὸν ἰσχυρὸν ἐκεῖνον καὶ ἀδάμαστον τύπον, οἷος πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν γερμανικαῖς χώραις διαφόρου κλίματος καὶ ἀλλοίων ἱστορικῶν περιπετειῶν: ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν Σουηδίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἀμερικῇ.

«Ἐὰν ἅπασα ἡ ἀνθρωπότης, ἐκτὸς ἐνός, ἔλεγεν ὁ Τζῶν Στούαρτ Μίλλ, εἶχε μίαν γνώμην, εἰς δὲ μόνος ἀνθρώπος εἶχε τὴν ἐναντίαν, δὲν ἐδικαιοῦτο ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἐπιβάλλῃ

σιγήν εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὅπως αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν θὰ ἐδικαιοῦτο, ἂν εἶχε τὴν ἐξουσίαν, νὰ ἐπιβάλη σιγήν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα». Τὸ δόγμα τοῦτο ἀνδρός, ἀνήκοντος εἰς ἓνα τῶν ἰσχυροτάτων καὶ εὐτραφεστάτων κλάδων τῆς γερμανικῆς φυλῆς, ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἠθικοῦ ἐκείνου αἰσθήματος τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας ἐν Γερμανίᾳ, δι' οὗ ἐδημιουργήθη ὁ νεώτερος πολιτισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀνεξαρτήτου ἐρεύνης, ἐν πνεύματι αὐτοσυνειδησίας καὶ αὐτονομίας, καθ' ἀπάσας τὰς σχέσεις τοῦ βίου. Εἶπον προηγουμένως, ὅτι ἡ διαμαρτύρησις ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρχε πρὸ τῆς διαμαρτυρήσεως τοῦ Λουθήρου. Ἀλλὰ τὸ μέγα ἱστορικὸν γεγονός, τὸ προκληθὲν διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀποστάτου μοναχοῦ, ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν χρονολογίαν, ἀφ' ἧς ἐπισήμως ἄρχεται ἀναγνωριζομένη ἐν ταῖς γερμανικαῖς χώραις ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος, ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς σχέσεσιν, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἐρεύναις. Τοῦ Λουθήρου τὸ ἔργον δὲν ὑπῆρξε μεμονωμένον συμβᾶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐκδήλωσις προσωπικοῦ φρονήματος ἀνδρός, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ρέποντος πρὸς ἀνεξάρτητον σκέψιν, ὡς ἐξεδηλώθησαν ἀνάλογά τινα τοιαῦτα φαινόμενα ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰσπανίᾳ, ἐξεδηλώθησαν ἀπ' αὐτοῦ ἤδη τοῦ μέσου αἰῶνος συμπτώματα μεταρρυθμιστικῶν ροπῶν καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ. Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τοσοῦτον μερικὰ καὶ μεμονωμένα, ἀτομικὰ σχεδόν, προσώπων ἢ ομάδων, ξένα πάντη πρὸς τὴν καθόλου ἐθνικὴν κατάστασιν, ὥστε παρῆλθον ἀπαρατήρητα, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν πᾶσι κοινωνιῶν, ἀδιαφόρως ἔχουσῶν πρὸς τὰς ἐκδηλωθείσας πρὸς ἐλεύθερον πνευματικὸν βίον ροπᾶς. Τούναντίον ἐν Γερμανίᾳ. Τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως διαπνέει τὴν συνείδη-

σιν τῶν φυλῶν αὐτῆς· καὶ ἐκδηλοῦται τὸ πνεῦμα τοῦτο καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὰς τε ἠθικάς καὶ τὰς ὑλικάς. Ἡ μεγάλη θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου σχετίζεται πρὸς πλείστας ἄλλας ροπὰς πρὸς ἐλεύθερον βίον παρὰ τοῖς γερμανικοῖς φύλοις. Κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον καὶ δέκατον ἑβδομον αἰῶνα, τὴν κυρίως ἐποχὴν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, τὰ μέγιστα τῶν πνευμάτων διέπονται ὑπὸ τῶν ροπῶν τούτων. Ἄν δὲν ἀνήκωσιν εἰς τὴν γερμανικὴν φυλὴν, καταφεύγουσιν εἰς γερμανικὸν ἔδαφος, ἵνα σκεφθῶσιν ἐλευθέρως. Ὁ Ρεναῖος Καρτέσιος ἀπέρχεται τῆς πατρίδος καὶ συνθέτει τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἣτις κατέστη, ὑπὸ τὴν πραγματικότητα τῶν ἰδεῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, τὸ ἄσυλον καὶ ἡ ἀκρόπολις τῶν ἐλευθεριῶν τῆς συγχρόνου Εὐρώπης. Ὅτε δὲ αἱ ἰδέαι αὗται κατέκτησαν ἤδη λαοὺς καὶ κυβερνήσεις, παρὰ τὴν ἔνοπλον ἀντίστασιν, παρὰ τὴν φανεράν καὶ κρυφίαν ἀντίδρασιν τοῦ καθολικοῦ κόσμου, ἐκπροσωπούμενου ἐν Ρώμῃ μεθ' ὅλου τοῦ ὄγκου καὶ παρὰ ταῖς ἰσχυροτάταις τῶν τότε κυβερνήσεων, εὗρον τὴν περιφανεστάτην ἐκπροσώπησιν καὶ θεραπείαν ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθησαν τὰ γενναιότατα τῶν φρονημάτων καὶ ὑπεστηρίχθησαν αἱ εὐγενέσταται καὶ ζωτικώταται τῶν θεωριῶν πρὸς ἀνακαίνισιν καὶ ἀνάπλασιν τῆς ἀνθρωπότητος.

« Tu me defendas gladio ego defendam te calamo, ἔλεγε πρό τινων αἰώνων εἰς Γερμανὸν ἡγεμόνα ὁ φιλόσοφος Οὐίλλιέλμος Ὁκκαμ. Ἡδὴ ἡ ἐπιστήμη δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς συναλλαγῆς ταύτης πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτῆς. Αἱ ἔδραι τῶν πανεπιστημίων εἶνε τὸ ἅγιον βῆμα τῆς νέας ἐλευθερίας, ἣτις θᾶττον ἢ βράδιον θέλει κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ Σινᾶ τούτου πρὸς εὐρυτέραν ἀποκάλυψιν καὶ διάδοσιν τοῖς

άνθρωποις. Μετὰ τὸν αἰῶνα τῆς μεταρρυθμίσεως αἱ φιλό-
θρωποι θεωρίαι τοῦ Οὔγωνος Γροτίου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν
περὶ ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν, περὶ ὑπάρξεως διεθνῶν νό-
μων, διεπόντων τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἀναπτύσ-
σονται πλέον ἀπὸ τῆς ἑδρας μόνον τῶν πανεπιστημίων, ἢ ἐν
ἀκαδημαϊκαῖς συγγραφαῖς ἐν λατινικῇ γλώσσῃ, ἀναπτύσσου-
ται ἐπίσης ἐν τοῖς διπλωματικοῖς ἐγγράφοις τῶν κυβερνή-
σεων. Φρειδερίκος ὁ μέγας, ὁ λαμπρότατος τῶν μοναρχῶν τοῦ
καιροῦ ἐκείνου, ὁ ἰσχυρότατος τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας,
ὁ φίλος τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν Ἐγκυκλοπαιδικῶν, παρὰ τὴν
δεσποτικὴν αὐτοῦ διοίκησιν, κηρύττει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπο-
λύτου ἐλευθερίας ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῶν σκέψεων καὶ ἀνέχεται
ἐν τε τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις πάντα ἐπὶ ἐλευ-
θερίᾳ φρονήματος ἀλλαχόθεν καταδιωκόμενον, Γερμανὸν ἢ
ἀλλόφυλον. Ὑπὸ τοιαύτην, οὐχὶ ἀνοχὴν, ἀλλ' ἀναγνώρι-
σιν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς διδασκαλίας, τὸ
πανεπιστήμιον καθίσταται ὁσημέραι ἀνεγνωρισμένον ἄσυλον
καὶ παρὰ τῶν κυβερνήσεων καὶ παρὰ τῶν λαῶν τῆς ἐλευθε-
ρίας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἀπητεῖτο δ' ἀληθῶς ἡ ἀναγνώρισις
αὕτη, ἵνα ἐπέλθωσιν οἱ μεγάλοι καρποὶ τοῦ γερμανικοῦ πνεύ-
ματος, τῆς τελείας πλέον χειραφετήσεως αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς
κύρους καὶ καταναγκασμοῦ τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως.

Ἡ νέα αὕτη περίοδος ἐξῆλθε καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ
πανεπιστημίου, ἐξεδηλώθη δὲ παραχρῆμα καθ' ἅπαντας τοὺς
κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν
τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὅποιον ἀληθῶς ἠφαίστειον ἐλευθέρων φρονη-
μάτων αἱ ὑπὸ τοῦ Λέσσιγγ γραφεῖσαι σελίδες κατὰ τοῦ σκο-
τεινοῦ Θεολόγου Göze ἐν τῷ Antigöze αὐτοῦ! ὅποιον εὐαγ-
γέλιον ἐλευθέρας διδασκαλίας τὰ « Ἐκατὸν παραγγέλματα
πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους! » Ὅποια ὑψηλαί

πεποιθήσεις περί τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς πεζοῖς καὶ ἐμμέτροις ἀριστουργήμασι τῶν μεγάλων ὑποφητῶν τῆς Γερμανίας! Ἄπαντες τείνουσι πρὸς τὰς κορυφάς, διότι ἐκεῖθεν εἶνε εὐρύτερος ὁ ὀρίζων, τὰ ἐπίγεια πάθη σιγῶσιν ἢ διαλύονται ἐν τῇ αἰθρίᾳ τῶν μεγάλων ἀπόψεων, τὸ πνεῦμα ἵπταται, ἀναζητοῦν διὰ τοῦ ἀεταίου βλέμματος αὐτοῦ τὰ προβλήματα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ὑπέρτερον πάντων τῶν προσκομμάτων, δυνάμενον νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ παρελθόν, νὰ κατανοήσῃ τὸ παρόν, νὰ προμαντεύσῃ τὸ μέλλον.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ τέχνη ἐν Γερμανίᾳ, γονιμοποιηθεῖσα ἐν τοῖς πανεπιστημίοις, ἀνῆλθεν, ὑπὸ τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος καθοδηγουμένη, εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, ἀνεξάρτητος, δημοκρατικὴ, αὐτόχρημα ἀποστάτις τῶν κρατούντων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, οἷα ἐξεδηλώθη ἐν τῇ ἰσχυρᾷ ποιητικῇ δημιουργίᾳ τοῦ Γκαίτου καὶ τοῦ Σχιλλέρου, παραλλήλως ἐβάδισε καθ' ὀλοκληρίαν ἢ ἐπιστήμη. Μετὰ τινὰ ἀτονίαν ἐν τε τῇ συλλήψει καὶ τῇ ἐκτελέσει, τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἤρξατο τεῖνον πρὸς καθολικωτέρους ὀρίζοντας, διανοιγομένους αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πρὸ τῆς πανδήμου ταύτης διακηρύξεως τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ὁ Ἑρμανουὴλ Κάντιος ἀπέστειλεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν Κριτικὴν τοῦ Καθαροῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ ἐν Καινιξβέργῃ ἐρημητηρίου. Ταῦτοχρόνως δέ, ἐνῶ ἐν Γαλλίᾳ ἐκηρύσσοντο αἱ νέαι ἰδέαι, ἐφ' ὧν ἔμελλε νὰ θεμελιωθῇ τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα τοῦ μέλλοντος, ὁ Ροβεσπιέρρος οὗτος τῆς φιλοσοφίας, ὡς εὐφυῶς ἀπεκάλεσεν αὐτὸν ὁ Ἑρρίκος Χάϊνε, διετύπου τὰς περὶ πολιτικῆς κοινωνίας καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῆς θεωρίας, συμφώνους καθ' ὀλοκληρίαν πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ Ρουσσώ καὶ τὰ τῆς ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν αὐ-

τοῦ διατελοῦσης ἐπαναστάσεως. Ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Καινιξβέργης οὐδαμῶς ἠνωχλήθη ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, ὅσον αὐταὶ καὶ ἂν συγκρούοντο πρὸς τὰς θεωρίας καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ κρατοῦντος κυβερνητικοῦ καθεστῶτος. Ὅτε δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τῆς κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν ἀντιδράσεως, ὁ μαθητὴς τοῦ Καντίου, ὁ καθηγητὴς Ἐμμανουήλ Φίχτης, ἐδιώκετο ἐξ Ἰέννης ὡς ἄθεος καὶ ὡς δημοκρατικός, εὖρεν ὁ καταδιωκόμενος φιλόσοφος ἄτυλον ἐν Βερολίνῳ, τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὴν ἐν τῇ χώρᾳ διαμονήν, χωρὶς νὰ ζητήσῃ ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰς πρὸς τὸν ἀγαθὸν Θεὸν ἔριδας τοῦ φιλοσόφου. Ἡ ἐπιστήμη ἐθεωρεῖτο ἀείποτε ἐν Γερμανίᾳ ἱερὰ παρὰ τῶν κυβερνώντων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μᾶλλον σκοτεινοῖς χρόνοις τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν ἐλευθέρων ἰδεῶν. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἤρξατο τῆς ἐργασίας αὐτοῦ τὸ πανεπιστήμιον κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς πλήρους χειραφετήσεως καὶ ἀπελευθερώσεως τῆς ἐπιστήμης. Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ταύτης, οὐ μόνον ἐν τοῖς γράμμασι, τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ θετικῷ κοινωνικῷ βίῳ καθ' ὅλας τὰς σχέσεις καὶ ροπάς.

Ὅποῖον βαθμὸν πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐλευθερίας κέκτηται ἡ γερμανικὴ κοινωνία σήμερον ἐν ταῖς ἀνωτάταις καὶ κατωτάταις σφαίραις, δηλοῦσι πλεῖστα παραδείγματα, οὐ μόνον ἀνοχῆς τῶν νέων δογμάτων τῆς ἐπιστήμης, ἀντιθέτων πρὸς τὰ τέως καθεστῶτα, ἀλλὰ καὶ ἀναγνωρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως. Οὐδεὶς ἐσκέφθη μέχρι τοῦδε νὰ παρακωλύσῃ καὶ κατ' ἐλάχιστον τὸν περίπυστον θεωρητικὸν τῆς ἐξελιξέως Ἐρνέστον Χαϊκελ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας διδασκαλίας τῶν δογμάτων αὐτοῦ, δι' ὧν ἀνατρέπεται ἄρδην τὸ παλαιὸν καθεστῶς

τῆς παραδόσεως. Εἶνε ἀληθές, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ὁ ἀντισημητισμὸς παρέσυρε μετὰ τοῦ ὄχλου καὶ τινὰ ἀνώτερα πνεύματα, πανεπιστημιακὰ δυστυχῶς, τῆς γερμανικῆς κοινωνίας, πρὸς ἐκδήλωσιν ροπῶν ὀλεθρίων καὶ μισελευθέρων, ἀλλ' ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τῶν περὶ τὴν ἐπιστήμην διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν ροπῶν τούτων ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθέρας σκέψεως. Ἡ συνωμοσία παρέρχεται ἄνευ ἀποτελεσμάτων, τὸ δὲ πανεπιστήμιον καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ διετέλεσεν ὅποιον ἦτο ἀείποτε — ὑψηλὴ καὶ ἀπόρθητος ἀκρόπολις τῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῆς προόδου.

Διὰ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἐκραταιώθη ἡ ἱστορικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ γερμανικοῦ πανεπιστημίου, καταστάνας οὕτω παγκοσμίου ἐκ τῆς εὐρύτητος τῶν ἀπόψεων αὐτοῦ καὶ τῆς καθολικότητος τῶν σκοπῶν, οὓς ἐπιδιώκει, σκοπῶν, ἀφ' ὧν οὐδὲν ἔθνος ἀποκλείεται καὶ οὐδεμίᾳ προγράφεται κοινωνία, ἀνεξαρτήτως ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν διαστάσεων. Ἡ ἐπ' αὐτὸ πεποιθήσις τοῦ κόσμου, ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς αὐτὸ ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τῇ ἀνθρωπότητι, κατεδείχθησαν ἐναργῶς ἐν τῷ Ἰουβιλαίῳ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης. Καὶ δὲν ἦσαν τὰ ἐκδηλωθέντα αἰσθήματα ἐπὶ τῇ ἑορτῇ ταύτῃ φόρος μόνον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ παρελθόν, πρὸς τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσήνεγκε μέχρι τοῦδε τῇ ἀνθρωπότητι τὸ πανεπιστήμιον ἐν Γερμανίᾳ. Ἦσαν ἐπίσης, κατὰ μείζονα λόγον, καὶ αἱ ἐκ τοῦ προτέρου πεποιθήσεις περὶ τῆς μεγάλης ἐργασίας, ἣτις ἐπιφυλάττεται τῇ ἐπιστήμῃ, οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον ὑπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, εἰς ἣν ὀφείλομεν τὴν μέχρι τοῦδε γενομένην πρόοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀφ' ἧς κατὰ μείζονα λόγον ἀπεκδεχόμεθα ἐν τῷ μέλλοντι εὐρυτέρας

καὶ γενναιοτέρας κατακτήσεις ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἔν τῇ κοινωνίᾳ.

Μετὰ τοσαύτην ἀπὸ αἰώνων ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, ἧς ἡ ἐπίδρασις ὑπῆρξεν ἐπαισθητή, οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἦτο ἐπόμενον τὸ γερμανικὸν πανεπιστήμιον νὰ καταστῇ πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ ὀργανισμῷ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν. Αἱ λατινικαὶ χῶραι, μετὰ τὴν χειραφέτησιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς αὐθεντίας τοῦ καθολικισμοῦ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἔδραμον πρὸς τὰς χώρας τοῦ Ρήνου, ἵνα ζητήσωσιν ὑποδείγματα ἐπιστημονικῆς παιδείσεως. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσε. Μέχρι τῆς σήμερον προσέρχονται εἰς Γερμανίαν τρόφιμοι τῆς ἐπιστήμης ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου καὶ ἐκεῖθεν ἔτι, ἔνθα ἡ ἐπιστήμη μετὰ ζήλου καλλιεργεῖται καὶ θεραπεύεται. Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων ἐπὶ τῶν λοιπῶν πρέπει ν' ἀποδοθῇ οὐχὶ βεβαίως εἰς τὴν ἀνωτέραν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν πανεπιστημίων ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτονομίᾳ, δι' ὧν κρατύνεται ἡ εἰς ἑαυτὴν πεποιθήσις τῆς ἐπιστήμης, ἐκ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἰσχύος προέρχονται οἱ εὐρωστοὶ καὶ ζεῖδωροὶ καρποὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, οἵτινες δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἄνευ τῆς προσηκούσης καὶ σκοπίμου θεραπείας τῆς ἐπιστήμης.

Πρὸ τῶν μεγάλων προβλημάτων, εἶπεν ἐν τῷ ἑορτασίμῳ λόγῳ ἐπὶ τῇ πεντακοσιετηρίδι τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης, ὁ ἐξ Ἰσου ὑπέροχος ὡς ρήτωρ καὶ ὡς φιλόσοφος Κοῦνος Φίσχερ, πρὸ τῶν μεγάλων προβλημάτων τοῦ ἐνεστῶτος τῶν συγκινοῦντων τοὺς λαοὺς, ὅσον καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐν τῇ προαισθήσει περιπετειώδους μέλλοντος, ἐξ οὗ νέα παγκόσμιοι θύελλαι θέλουσιν ἴσως ἀπολυθῆ, τὰ πολυάριθμα καὶ διάφορα

Ἰουβιλαΐα, ἅτινα πανηγυρίζομεν κατὰ τὴν εἰρήνην, εἶνε τὰ μνημεῖα καὶ τὰ μαρτύρια παρελθόντος εὐδαιμόνου καὶ σπουδαίου. Ἡ καθ' ἡμᾶς ἱστορικὴ περίοδος συνεχίζει τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ παρελθόντος. Ἄλλ' ἵνα κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, δὲν ὀφείλει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ ἔργου τῶν ἀπωχημένων γενεῶν. Διαβάνουσα ἐξ αὐτοῦ ἀφετηρίαν, πρέπει νὰ καταστῇ, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ ἀκαδημαϊκὸς πανηγυριστῆς, πλουσία ἐν τοῖς ἔργοις.

Πλουσία ἐν τοῖς ἔργοις. Τοιοῦτον τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν πανεπιστημίων ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνησυχητικῶν, ζοφερῶν πολλάκις φαινομένων, ἅτινα κατ' ἀνάγκην ταραττοῦσι, προκαλοῦντα εἰς σκέψεις καὶ τοὺς ἀπαθεστάτους, φαινομένων, ὧν ἡ ἐξήγησις οὐδ' εὐχερῆς εἶνε, οὐδ' εἰς τὸν τυχόντα ἀνήκει, μεγάλαι ὑποχρεώσεις ἐπιβάλλονται εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γενεάν πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτῆς. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει τὴν ἀποστολὴν σήμερον, ἣν ἐξεπλήρου ἄλλοτε ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς ἐργασίας μακρὰν τοῦ θορύβου καὶ τῶν παθῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τινος χρόνου αὕτη δὲν περιορίζεται μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ἀλλ' ἐπίσης ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ πράξις· τοῦτο δηλοῦσι τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς ἀνθρωπότητος. Μόνος ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ συνεργασία ἀμφοτέρων τούτων τῶν δυνάμεων κατορθοῖ νὰ δημιουργήσῃ εὐκοσμον κοινωνικὸν καθεστῶς, ὑφ' ὃ ν' ἀναπτυχθῇ καὶ τελεσιουργήσῃ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, λύουσα ἐκάστοτε τὰ ἐπιπροσθοῦντα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελιξεί προβλήματα. Ἐν ἡ περιπτώσει τὸ ἐν τούτων ἤθελεν ὑπερισχύσει, ἤθελεν ἐπέλθῃ ζημία ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καθ' ἀπάσας τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Οὕτω τὸ πανεπιστήμιον, τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐκ-

προσωποῦν τὸν ἀνθρώπινον λόγον ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτοῦ δράσει, δὲν πληροῖ τέλος τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, ἀποκλείειν ἑαυτὸ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ἐνεργείας, ὡσεὶ ἦτο ὑπόχρεων νὰ ἀφιερῶθῃ μόνον περὶ τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν θεωρητικῶν ζητημάτων, κενῶν πολλάκις καὶ ἄνευ θετικῆς σημασίας, ἀλλὰ συντελοῦν πρὸ παντός εἰς τὴν διευκρίνισιν τῶν σκοτεινῶν ἀπόψεων καὶ εἰς τὴν λύσιν παντός προβλήματος, ἐξ οὗ εἶνε δυνατὸν ν' ἀποκαλυφθῶσι νέαι ιδέαι καὶ ν' ἀνοιχθῶσι νέαι τρίβοι ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Γινώσκομεν ὅπως δήποτε ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τῶν πανεπιστημίων κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ, ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη ὑπῆρξε καὶ τελεσφόρος καὶ σωτηρία. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει τι ἐν τῷ χαρακτῆρι αὐτῆς τὸ τραχύ, τὸ δύσκαμπτον, τὸ δογματικόν, μετὰ δυσχερείας δ' ὑπέκει εἰς ἀξιώσεις καὶ εἰς ἐπιθυμίας, ἐπιζητούσας τὴν ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρεκτροπὴν, ἕνεκα ἐφημέρων συμφερόντων· ἀλλ' ἐὰν ἔχη τοιοῦτον τὸν χαρακτῆρα, διακρίνεται ἄλλως ἐπὶ βαθυτάτῳ αἰσθήματι αὐτοπεποιθήσεως εἰς τὰς ιδέας αὐτῆς, εἰς τοὺς σκοπούς, οὓς ἐπιδιώκει, εἰς τὸν τρόπον τῆς πραγματώσεως αὐτῶν. Ἀλλ' ἄνευ πίστεως καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ πράξις νεκρά εἰσιν. Τοῦτο καθίστησι τὴν ἐπιστήμην ἰσχυρὰν καὶ ὑπέροχον, δυναμένην νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ δυνάμεως καὶ ἀποτελέσματος κατὰ τῆς ἀσταθείας καὶ τῆς ἐλλείψεως παρρησίας τῶν μὴ δυναμένων βαθύτατα καὶ ἐπιγνώσει νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὰ ποικίλα προβλήματα τοῦ βίου πρὸς λύσιν καὶ ἐρμηνείαν.

Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀναλόγου συμπράξεως πασῶν τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων ἐν τῇ πολιτείᾳ, οἷα λειτουργεῖ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, μετὰ τασάυτας δοκιμασίας καὶ περιπετείας τῶν λαῶν ἐν τῇ ἀναζητήσει

τοῦ κρείττονος πολιτεύματος, τοῦ δυναμένου νὰ ἐγγυηθῆ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων, ἢ ἐπιστήμη, ὡς ἡ ὑψίστη καὶ ἡ ἐντελεστάτη τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, δὲν διετέλεσεν ἀδιάφορος ἐν τῷ ζῳηρῷ τούτῳ συναγωνισμῷ, ἀλλὰ προσεπάθησε νὰ καταλάβῃ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῶν λαῶν τὴν προσήκουσαν θέσιν. Ἀπανταχοῦ τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶνε πλέον ἄτονος καὶ μεταφυσικὴ δύναμις, περιωρισμένη ἐντὸς ὠρισμένου ἐνεργείας κύκλου καὶ μὴ τολμῶσα νὰ σταδιοδρομήσῃ πέρα τῶν ἄπαξ διαγραφέντων ὁρίων· ἄτε ἐκπροσωποῦσα τὴν ὑψίστην καὶ βαθυτάτην συνείδησιν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, μετέχει κατὰ πρῶτιστον λόγον πάσης τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκτελουμένης ἐργασίας, αὐτὴ δίδουσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν λύσιν ἐφ' ἀπάντων τῶν ζητημάτων. Ἄλλοτε ὠνειροπολεῖτο ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἡ βασιλεία τῆς φιλοσοφίας, ὡς ἡ μόνη ἀνάπαυλα ἀπὸ τῶν κακῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, σήμερον δὲ ἡ ἐπιστήμη διεκδικεῖ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἐξελιξεί τῆς ἱστορίας τὴν πρωτεύουσαν θέσιν. Ὁ Ἐγγελος, ἀνελθὼν ἄλλοτε εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς φιλοσοφικῆς δόξης καὶ ἰσχύος ἐν Βερολίνῳ, θεωρηθεὶς ἐπὶ τινα χρόνον ὡς ὁ ὑπέρτατος ἱεροφάντης τοῦ συγχρόνου πνεύματος, ἐπόθει, καθὰ βεβαιοῖ ὁ βιογράφος αὐτοῦ Rosenkranz, νὰ καταλάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Πρωσίας, τότε μόνον δυναμένος ἐν τῇ πραγματικότητι νὰ πληρώσῃ τέλει τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ προορισμόν. Ἦτο ἡ πραγματώσις τῆς βασιλείας τῆς φιλοσοφίας, θριαμβευούσης ἐπὶ τῶν δεσποζόντων ἔτι ἐρειπίων τοῦ μέσου αἰῶνος. Ἡ δὲ νεωτέρα ἱστορία μαρτυρεῖ δι' ἱκανῶν παραδειγμάτων, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν μεγάλων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐτελέσθησαν τῇ ἀμέσῳ ἐνεργ-

γεία τῆς ἐπιστήμης, ἐκτελούσης αὐθωρεὶ διὰ τῆς διοικήσεως ὅτι ἐδίδαξε διὰ τοῦ πανεπιστημίου. Ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν πλείσταις τῶν γερμανικῶν πολιτειῶν, ἐν αὐτῇ τῇ κατ' ἐξοχὴν θετικῇ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ Ἀγγλίᾳ, τὸ πανεπιστήμιον ἐπιδρᾷ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου, εἴτε ἀπὸ τοῦ βήματος τῶν κοινοβουλίων, εἴτε ἀπὸ τῶν ὑπουργικῶν γραφείων. Μεγάλαι ἠθικαὶ κατακτήσεις, ὧν οἱ σύγχρονοι δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν καθ' ὀλοκληρίαν τὴν σπουδαιότητά, ἀλλ' ἣτις ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν μεθ' ἡμᾶς, δυναμένων νὰ ἐκτιμήσωσι μᾶλλον ἐλευθέρως καὶ ἐν γαλήνῃ συνειδήσεως τὰ πράγματα ἐν τῇ εἰλικρινεῖ καὶ ἀμερολήπτῳ παραβολῇ τῶν ἱστορικῶν περιόδων.

Ἡ νεωτέρα κοινωνία ἀναζητεῖ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτῆς. Κατόπιν τοσούτων ἱστορικῶν ἀλλοιώσεων καὶ ἐπαναστάσεων κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους τελευταίους αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τῆς μεταρρυθμίσεως, καθ' ὃν ἰδίᾳ τὸ πανεπιστήμιον ἤρξατο διεκδικοῦν τὴν ὑπέροχον περιωπὴν, ἣν κατέχει σήμερον, τὰ δυσχερέστατα τῶν προβλημάτων τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἀναμένουσιν ἔτι τὸν Οἰδίπουν αὐτῶν. Ἐν τῷ ἠθικῷ ὀργανισμῷ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, τῷ πολιτικῷ, τῷ οἰκονομικῷ, ἀναφύονται καθ' ἑκάστην νέα ἀπορία, προτείνονται λύσεις αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναφυῶσιν αὐθις νέα, δυσχερέστεραι ἴσως ἀπορία. Ἐν τούτοις τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν ἐκδηλοῦνται ἀκαδημαϊκῶς μόνον, ἵνα ἀπασχολήσωσιν ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον τὰ ἀνήσυχτα τῶν πνευμάτων, τὰ τερπόμενα συνήθως ἐκ τῆς αἰείποτε ἐρεῦνης καὶ ἀναζητήσεως νέων ἀντικειμένων ἐπασχολήσεως καὶ ἐργασίας. Κατέστησαν ἡ τροφή καὶ ἐνασχόλησις πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, τῶν τε σκεπτομένων καὶ τῶν μὴ σκεπτομένων, τῶν ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα ἐξασκουσῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων. Ὅταν

προαιώνια ιστορικὰ δεδομένα, θεσμοί, ἐφ' ὧν μέχρι τοῦδε ἐβασίσθη, εἰργάσθη καὶ ἀνεπτύχθη ἡ ἀνθρωπότης, ὁ γάμος, ἡ ἰδιοκτησία, αὐτὴ ἡ πολιτεία, τυγχάνουσι τῆς τολμηροτάτης κριτικῆς, ὡς πληρώσαντα τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀποστολὴν καὶ δεόμενα ἀντικαταστάσεως διὰ θεσμῶν λογικωτέρων καὶ συμφωνοτέρων δῆθεν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, αἱ ἀρνητικαὶ δ' αὐταὶ δοξασίαι, καταστᾶσαι σημαία κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν κομμάτων, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀνδρῶν ἐστερημένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταλογισμοῦ καὶ εὐθύνης, καὶ αἱ ἰδέαι αὐταὶ συζητῶνται ἐν ταῖς δημοσίαις πλατείαις καὶ τριόδοις μετ' ἀναισχυντίας, ἐκπληττούσης καὶ τὸν ἀπαθέστατον τῶν ἀνθρώπων, ἐπιβάλλεται τῇ ἐπιστήμῃ νὰ κατέλθῃ σθεναρωτέρα ἐν τῇ συζητήσῃ, ὅσον καὶ ἂν εἴνε αὕτη δυσάρεστος, ἐπιβάλλεται τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ νὰ παράσχῃ μείζον στάδιον ἐνεργείας αὐτῇ. Μόνον διὰ τῶν ὀπλῶν αὐτῆς εἶνε ἐλπίς νὰ ἠττηθῶσιν ἐς αἰεὶ οἱ ἀναρχικοὶ καὶ οἱ ἀπαισιόδοξοι, διὰ τῶν φωτεινῶν δ' αὐτῆς ἀκτίνων θέλει καταστῆ δυνατὸν νὰ διαλυθῶσι τὰ ἐπαπειλοῦντα τὸν ἐξελισσόμενον ἱστορικὸν κόσμον σκότῃ, ὡς διελύθησαν πρότερον τὰ σκότῃ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς δουλείας καὶ τῶν παραδόσεων ζοφερῶν αἰώνων. Μεταξὺ τῆς λογικῆς καὶ μεταξὺ τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ ἐκλίπη πᾶσα διαφορὰ καὶ ἀντίδρασις, ἵνα ἐν κοινῷ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς κοινωνικῆς τάξεως, θεμελιουμένης ἐπὶ ἐντίμων καὶ ἠθικῶν θεμελίων, παντὸς ἀτόμου καὶ ἐκάστης ομάδος δρώντων ἀλληλεγγύως καὶ κατὰ τὸ προσῆκον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀνθρωπίνου ἀγαθοῦ.

Μόνον διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης, ἥτις ὅσον καὶ ἂν εἴνε δυσχερὴς πολλάκις, ἀλλ' εἶνε εὐγενὴς καὶ γόνιμος εἰς ἀποτελέσματα, τὸ πανεπιστήμιον θέλει καταλάβῃ τὴν πλήρη αὐτοῦ περιωπὴν. Ἔσται ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγα-

θοῦ, τοῦ καλοῦ, ἱκανὴ νὰ προφυλάξῃ τὴν κοινωνίαν ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἐπαπειλουμένης καταστροφῆς. Ἡ ἐπιστήμη πλουσία ἐν σκέψεσι καὶ πλουσία ἐν πράξεσι. Τοιαύτη ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶ-νος. Μεγάλα πνεύματα δὲν ἐδίστασαν νὰ κατέλθωσιν ἀπό-τινος χρόνου εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην, καταλείποντα τὸ εἰρη-νικὸν στάδιον εὐγενῶν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἵν' ἀπο-πειραθῶσι τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἀληθείας ταύτης διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς ἰδίας προσωπικότητος, παρὰ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς δυσάρεστον ἀνταγωνισμόν, δυνάμενον ν' ἀπο-θαρρῦνῃ καὶ τὸν αἰσιοδοξότατον. Εἶνε παρήγορον τοῦτο, ὅσον καὶ εὐελπι διὰ τὸ μέλλον· ἡ ἐπιστήμη, κρατυνομένη ὑπὸ τὰς εἰρηνικὰς στοὰς τῶν πανεπιστημίων, εἶτα δὲ διδάσκα-λος κοινωνικὴ καὶ παιδαγωγὸς καθισταμένη καὶ ἀναλαμβάνουσα τὴν ἐπὶ τῆς κοινωνίας πραγμάτωσιν τῶν ἰδεῶν. Ἡ δύνατο Φρειδερίκος ὁ μέγας ν' ἀπειλῇ τοὺς κατοίκους ἐπαρχίας τινὸς τῆς Πρωσίας, ὅτι θέλει πέμψῃ πρὸς διοίκησιν αὐτῶν ἐπι-στήμονα, ἄνδρα τουτέστιν ἐστερημένον πρακτικοῦ πνεύμα-τος, ἀνάξιον ἄρα νὰ διοικήσῃ ἀνθρώπους, φρονῶν, ὁ μέγας ἄλλως βασιλεύς, ὅτι τοῦτο εὐχερέστερον κατορθοῦται διὰ πρῶην ὑπαξιωματικῶν, ἢ τέλεον ἀποτετριμμένων ὑπαλλήλων, οὐδὲν ἐχόντων προσὸν ἢ τὴν γνῶσιν στοιχείων τινῶν ἀτελῶν πολυχρονίου πείρας, ἀλλ' ἀγνοούντων αὐτονόμως νὰ σκε-φθῶσι. Τὰ τοιαῦτα καταδείκνυνται σήμερον ἔωλα μᾶλλον ἀνέκδοτα ἢ ἀλήθειαι, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπικυρούμεναι. Ἡ ἐμπειρία εἶνε πτωχὴ, ἔχει περιορισμένον τὸν ὀρίζοντα, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἡ δέσποινα καὶ ἐν ταῖς σκέψεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη τότε μόνον δύναται ἐπιτυχῶς νὰ τελεσφορήσῃ, ὅταν παρακολουθῆται ὑπὸ τῆς πείρας, ἣν δύ-ναται νὰ λάβῃ μόνον διὰ τῆς ἀναμιξέως αὐτῆς εἰς τὰ τῆς

κοινωνίας, ἀληθῶς κοσμικὴ καθισταμένη, ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῆς διαμονῆς αὐτῆς κατερχομένη εἰς τὸ πολύμοχθον στάδιον τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, δι' ὧν καλλίνικος δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Τοιοῦτον ἔσται τὸ ἔργον τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ μέλλοντι. Δυνάμεθα ἄρα νὰ προσδοκῶμεν μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι αἱ ἐπὶ τῇ πεντακοσιοστῇ ἀμφιετηρίδι τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης ἑορταί, δι' ὧν ἐξεδηλώθη μετὰ τῶσαύτης λαμπρότητος ἡ παγκόσμιος ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης, ὡς τοῦ ἰσχυροτάτου συνδέσμου τῶν λαῶν, θέλουσι παράσχη μείζονα ὄθησιν ἐν τῷ μέλλοντι, διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιμονῆς πρὸς τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ. Τότε ἀληθῶς ἡ ἐπιστήμη θέλει καταστῆ ἡ πρωτίστη τῶν ἠθικῶν δυνάμεων, ἡ προωρισμένη νὰ συντελῇ εἰς τὴν λύσιν οὐ μόνον τῶν θεωρητικῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ τῶν κοινωνικῶν δυσχερειῶν, ὧν προσηκόντως αἰρομένων ἀποκαθίσταται πράγματι ἡ ἀληθῆς τάξις, ἡ ἄρμονία καὶ ἡ ἐνότης ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων.

